

به نام خداوند جان و خرد

همایش "توسعه ناحیه ژئوپلیتیک جنوب شرق ایران"

دانشگاه سیستان و بلوچستان - ۱۲ و ۱۳ آبان ۱۳۹۵

کواهی ارائه مقاله

بدینوسیله کواهی می شود مقاله:

تحلیل فضایی عملکرد سامانه های دفاع موشکی بومی ایران و تأثیر آن بر امنیت با استفاده از GIS (منطقه مورد مطالعه سواحل جاسک تا پسابندر)

توسط نویسندگان:

فاطمه زعفرانی، فهیمه مروجی راد، مهدی بازرگان، مسعود مینائی

در همایش ملی "توسعه ناحیه ژئوپلیتیک جنوب شرق ایران" در محل دانشگاه سیستان و بلوچستان در تاریخ ۱۲ و ۱۳ آبان ۱۳۹۵ به صورت **سخنرانی** ارائه گردید. از یگانگیکات توفیقات روز افزون، بگام و همراه با ایفای نقش سازنده و ممتازتان راجعت ساختن فردایی بهتر و انقش روشن تر برای فرزندان ایران اسلامی مسکت داریم.

دکتر عیسی ابراهیم زاده
دکتر عیسی ابراهیم زاده

رئیس همایش
دکتر سید محبی (رحیم) صفوی

دبیرخانه همایش: زاهدان - خیابان دانشگاه - دانشگاه سیستان و بلوچستان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی - پژوهشکده علوم زمین و جغرافیا
صندوق پستی: ۹۸۱۳۵-۶۵۵ تلفن: ۳۱۱۳۶۸۹۲-۵۴ فکس: ۳۱۱۳۶۸۹۲-۵۴
سایت: <http://iaagconf.ir/fa> ایمیل: iaagconf1395@gmail.com

تحلیل فضایی عملکرد سامانه های دفاع موشکی بومی ایران و تأثیر آن بر امنیت با استفاده از GIS (منطقه مورد مطالعه سواحل جاسک تا پسابندر)

فاطمه زعفرانی : دانشجوی کارشناسی جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، zaeferani@stu.um.ac.ir
فهیمه مروجی راد: دانشجوی کارشناسی جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد ، rad_fahimeh@yahoo.com
مهدی بازرگان: دانشجوی کارشناسی جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، mahdibazargan67@yahoo.com
مسعود مینائی*: استادیار علوم اطلاعات جغرافیایی (GIScience) دانشگاه فردوسی مشهد، m.minaei@um.ac.ir

چکیده

کشور ایران با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی و سوق الجیشی، از دیرباز با مشکلات خارجی رو به رو بوده است. با پیشرفت تکنولوژی و تغییر در تسلیحات نظامی ایران نیز بر اساس استراتژی و دکترین دفاعی کشور توانسته است با ساخت سامانه‌های موشکی-دفاعی به صورت بومی، از پاره‌ای تهدیدات علیه امنیت ملی پیشگیری کند. بدین منظور مقاله حاضر به تحلیل استقرار سامانه‌های موشکی-دفاعی در سواحل جنوب شرق کشور و تأثیر آن بر امنیت در این مناطق با استفاده از سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) پرداخته است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی می باشد که برای تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای ArcGIS و Google Earth استفاده شده است. شایان ذکر است که پژوهش حاضر بر اساس اطلاعات حاصل از خبرگزاری‌های رسمی در خصوص موشک‌های دفاعی ایران انجام گرفته و سند خاصی در خصوص آنها وجود ندارد. در این پژوهش سامانه‌های موشکی-دفاعی بصورت فرضی در نزدیک‌ترین نقاط نسبت به دریا با ارتفاع بیش از ۱۰۰ متر استقرار یافته‌اند. با استقرار ۷ سامانه دفاعی و کاربرد موشک‌های با برد متفاوت بخش‌های گسترده‌ای از سواحل دریای عمان و تنگه هرمز تحت پوشش قرار می‌گیرند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که با استقرار این هفت سامانه دفاعی علاوه بر تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در این بخش، در زمان وقوع برخی حوادث کشور ایران می‌تواند در محدوده برد موشک‌های مورد مطالعه این پژوهش پشتیبان دفاعی کشورهای دوست و همسایه نیز باشد.

واژه‌های کلیدی: امنیت ملی، موشک، سامانه‌های دفاعی، GIS، سواحل جنوب شرق کشور

۱- مقدمه

امنیت یک مفهوم عام است که تمامی شئون و ابعاد زندگی انسان را در بر می گیرد و بنیادی ترین نیاز جوامع و عاملی برای دوام زندگی اجتماعی، بشمار می رود (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۵-۳۲۴). موضوع امنیت در ادوار گوناگون حول محور خاصی از جمله توانمندی های سخت افزاری معطوف بوده است. امروزه با پیشرفت های بشر ابعاد دیگری مانند: امنیت اجتماعی، فرهنگی و... به وجود آمده است (عبداللهی، ۱۳۹۱: ۱).

امنیت هر منطقه با توجه به موقعیت جغرافیایی و پتانسیل های موجود در آن از ویژگی های مخصوص به خود برخوردار است که در عین حال دارای همسانی در موارد کلی امنیت با سایر مناطق می باشد. با توجه به شرایط خاص ایران از نظر دسترسی به آب های آزاد و وجود بریدگی های طبیعی در سواحل جنوب-جنوب شرق ایران و اهمیت استراتژیک و ژئوپولیتیک این منطقه تامین امنیت آن برای کشور از اهمیت خاصی برخوردار است (زرقانی، ۱۳۹۱). روش های غیر نظامی مختلفی برای ایجاد و افزایش امنیت در یک منطقه وجود دارد که از جمله آنها می توان به مواردی همچون: پدافند غیر عامل، وجود ساکنین بومی، سرمایه گذاری های بین المللی و غیره اشاره نمود. اما همچنان حفظ امنیت با استفاده از سخت افزارها بویژه تسلیحات نظامی جایگاه خاص خود را دارد.

قابلیت و تجهیزات نیروهای نظامی بخشی از توانمندی آنها در افزایش امنیت و بازدارندگی است. به بیان دیگر امروزه امنیت و اقتدار یک ملت زمینه ساز حضور در عرصه های جهانی است که یکی از جنبه های این اقتدار توسط نیروهای مسلح و توان نظامی یک کشور تأمین می شود. به بیان دیگر برخورداری از امنیت ملی نیازمند برخورداری از قدرت ملی است که یکی از مؤلفه های قدرت ملی، قدرت نظامی است (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱). از این رو قدرت و سیادت دریایی به منظور حفظ و دفاع از مرزهای آبی و تأسیسات ساحلی، جزایر فلات قاره، ناوگان تجاری و بطور کلی تأمین منافع جمهوری اسلامی ایران در استراتژی دفاعی کشور نقش تعیین کننده داشته و از اهمیت ویژه ای برخوردار است (وفایی زاده، ۱۳۷۱: ۶). با توجه به شرایط خاص کشور ایران و ناپایداری امنیتی کشورهای پیرامونی، تهدیدهایی همچون ورود گروه های تروریستی، دزدان دریایی و ... استفاده از تجهیزات نظامی مدرن و کارآمد و همچنین بومی حائز اهمیت است.

از جمله این تجهیزات نظامی می توان به موشک های بومی اشاره نمود. تاکید بر بومی بودن تسلیحات از این روست که بومی بودن این تجهیزات اهمیت بررسی آنها را چندین برابر می کند چرا که کشور در شرایط بحرانی نیز توان تولید آنها را خواهد داشت. در این مقاله با استفاده از GIS به تحلیل فضایی و بصری سازی توان برخی از موشک های بومی در سواحل جنوب شرق ایران پرداخته خواهد شد. استفاده از GIS به این دلیل است که امروزه کاربرد سیستم های اطلاعات جغرافیایی (GIS) در فعالیت های نظامی افزایش پیدا کرده و تحلیل عملکرد فضایی این سامانه ها بدون علوم جغرافیایی غیر ممکن می نماید.

۲- پیشینه تحقیق

براریان و درواری (۱۳۹۱)، در تحقیقی به دلایل وجود پایگاه های نظامی در دریای مکران پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که با استقرار پایگاه نظامی در سواحل دریای مکران بخش قابل ملاحظه ای از توان

نظامی جمهوری اسلامی ایران قبل از ورود به تنگه هرمز و خلیج فارس قرار خواهد گرفت که این مسئله افزایش امنیت در نوار مرزی جنوب شرقی و متعاقب آن رغبت سرمایه گذاری در نواحی ساحلی را در پی خواهد داشت. جهانی‌راد (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای به نقش نیروی دریایی در تأمین امنیت مرزهای دریای عمان پرداخته است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که حضور نیروی دریایی و راهبردی ارتش در سواحل دریای عمان موجب برقراری و ارتقاء امنیت در این منطقه گردیده است و به طور یقین عدم حضور و حتی کم رنگ شدن حضور نیروی دریایی راهبردی در منطقه دریای مکران و مرزهای امنیتی فرا دریایی آن موجب وارد شدن خلل غیر قابل جبران به امنیت این منطقه خواهد شد. عبدالهی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان "نقش سواحل مکران در امنیت منطقه و امنیت کشور و استفاده بهینه از این سواحل" تلاش نمود تا نقش ژئوپلیتیکی سواحل مکران را در امنیت منطقه و امنیت کشور واکاوی کرده و راهکارهای استفاده بهینه از این سواحل را با هدف پیشرفت همه جانبه منطقه ارائه دهد. لذا ابتدا به بررسی موقعیت شرق و جنوب شرق کشور و موقعیت سواحل مکران با تمرکز بر دو استان هرمزگان و سیستان و بلوچستان و در ادامه به بررسی سازکارها و قوانین مصوب جمهوری اسلامی در ارتباط با استفاده بهینه از این سواحل در راستای منافع، امنیت و اقتدار ملی پرداخت. در پایان نیز فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدات موجود و چند راهکار در ارتباط با توسعه سواحل مکران، افزایش ضریب امنیتی این سواحل، ارتقای میزان بهرمندی از آن در پیشرفت اقتصادی کشور و تثبیت اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران در منطقه جغرافیای دریای عمان و اقیانوس هند ارائه کرد.

۳- چارچوب نظری تحقیق

اقتدار و امنیت ملی

آنچه به عنوان "قدرت" در دنیای ژئوپلیتیک پست مدرن قابل ارزیابی است توان یک ملت در اعمال اراده ملی خود در درون و در ورای مرزهاست. آشکار است چنین شرایطی محقق نمی شود مگر اینکه آن ملت توانسته باشد به مجموعه ای از ابزارهای قانونی، سیاسی، اقتصادی و دفاعی دسترسی پیدا کند. این مجموعه مفهوم قدرت ملی را در اتکا به یک نظام حکومتی مردم سالارانه، توأم با اقتصاد پیشرفته، نیروی دفاعی ورزیده و مجهز که بتواند موازنه های لازم منطقه ای را واقعیت دهد و در چشم اندازی از خواسته های پسندیده ملی، منطقه‌ای و جهانی آن ملت پیگیری کند، تحقق می بخشد. بدین ترتیب اقتدار ملی را می توان در جمع آمدن اراده ملت نزد حکومت از راه انتقال قدرت رأی مردم به حکومت از طریق مکانیزم انتخابات برای اراده مقتدرانه سرزمین تعریف کرد (مجتهدزاده، ۱۳۸۶: ۷۹). قدرت ملی به عنوان مفهومی ژئوپلیتیکی یک ویژگی و صفت جمعی برای افراد یک ملت را منعکس می نماید و همزمان به عنوان یک صفت فردی در رابطه با یک کشور و یک دولت تجلی پیدا می کند. قدرت وقتی در قالب یک جامعه یا ملت نگریده می شود از برآیند توانائی های آن جامعه، قدرت عمومی و کلی آن پایدار می شود. بنابراین مجموعه انسان هایی که تشکیل ملتی را داده که در شکل یک کشور سازمان سیاسی پیدا کرده اند دارای قدرتی می باشند که از برآیند قوای ترکیب شده آنها بدست می آید و می توان آن را قدرت ملی آن کشور یا ملت دانست. در تعریف قدرت ملی می توان گفت، قدرت ملی عبارتست از: مجموعه ای از توانائی های مادی و معنوی که در قلمرو یک واحد جغرافیایی و سیاسی به نام کشور یا دولت

وجود دارد. در واقع قدرت ملی پدیده‌ای دو وجهی است یعنی هم وسیله‌ای است و هم هدف؛ وسیله است که دولت‌ها و رهبران سیاسی از آن برای تحصیل اغراض سیاسی، اهداف ملی و امنیت ملی خود استفاده می‌کنند. شکل عینی و تجلی اصلی کاربردی قدرت ملی در استراتژی ملی است که از سوی رهبران سیاسی کشور برگزیده می‌شود. در استراتژی ملی الگوی بهینه کاربردی قدرت ملی توسط رهبران سیاسی برای دستیابی به اهداف ملی آنها متعین و متجلی می‌شود (حافظ نیا، ۱۳۸۴: ۲۵۳).

مجموعه‌ای از همه پدیده‌ها و عناصری که در حفظ بقا و بهتر زیستن یک ملت نقش آفرین است "منافع ملی" آن ملت یا کشور خوانده می‌شود. منافع ملی بر سه اصل استوار است: یکی امنیت ملی، دیگری رفاه ملی و سومی عرق یا شخصیت ملی. این تعریف در همه جای دنیا پذیرفته شده است. فقط پارامترهای مادی در تعریف منافع ملی به کار نرفته است. عرق ملی هم جزء منافع ملی است و منظور از آن ایدئولوژی یا افکار و اندیشه‌هایی است که باعث انسجام یک ملت می‌شود و به آنها هویت و شخصیت ملی می‌بخشد. باز هم در همه کشورهای دنیا این طور است که به هیچ وجه حاضر نیستند بر سر موضوع سوم معامله بکنند. زیرا این امر ارتباط مستقیمی با ایدئولوژی و ارزش‌های یک ملت دارد که هویت ملت‌ها را می‌سازد و به آنها اقتدار و قدرت می‌دهد تا بتوانند در عرصه نظام بین‌الملل با حفظ هویت و شخصیت ملی خود حضور یابند. از این روی است که ملاحظه می‌شود منافع ملی با امور اجتماعی در جوامع ارتباطی مستقیم دارد که دارای انواعی است که مهمترین انواع آن شامل «وحدت ملی»، «امنیت ملی» و «قدرت ملی» است (اعظمی و فرشته منش، ۱۳۹۱). در آخر امنیت ملی را می‌توان چنین تعریف نمود: امنیت ملی آن عرصه از سیاست است که یک کشور مستقل از خود در برابر حمله نظامی بیگانه یا در برابر ارباب ناشی از احتمال وقوع چنین حمله‌ای دفاع می‌کند تدارکات لازم برای امنیت ملی، حفظ و آمادگی نیروهای مسلح را شامل می‌شوند لیکن در سطح وسیعتر امنیت ملی تضمین هر چیزی است که به نوعی با احتمال وقوع جنگ ارتباط دارد (لیسپت، ۱۳۸۳: ۲۴۰).

راهبردهای امنیت ملی

۱. حفظ و یا ایجاد وضعیتی که در آن منافع و ارزش‌های حیاتی کشور، مورد تهدید جدی نباشند.
۲. حفظ قدرت (نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی) و اعمال حکومت در امور داخلی و خارجی علیه نفوذ بیگانگان و جلوگیری از عملیات غیرقانونی دشمن که به منظور تضعیف و یا سرنگونی حکومت و دولت باشد.
۳. توان یک ملت حفظ ارزش‌های داخلی از تهدیدات خارجی.
۴. اینکه یک کشور چگونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکند و بتواند آزادانه پیشرفت و توسعه خویش را تعقیب نماید.
۵. حالتی که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی یا خاک خود به سر برد.

شکل ۱- ابعاد امنیت ملی (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۳۳۲-۳۳۰)

رابطه متغیرهای امنیت ملی (آمایش، بحران و دفاع)

رویکرد آمایشی به ساماندهی سازمان دفاعی یک کشور، باعث می‌شود سازماندهی نیروهای مسلح به گونه‌ای در فضا (محیط) استقرار یابد که حداکثر امنیت و قابلیت دفاعی را برای کشور فراهم نماید، زیرا باعث موارد زیر می‌گردد:

۱. استقرار بهینه واحدهای نظامی برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب پذیری
۲. استفاده بهینه از قابلیت‌های محیطی
۳. ایجاد ثبات و بازدارندگی
۴. مقابله با تهدیدها به صورت معقول و منطقی (طحانی و فراست، ۱۳۹۱: ۶).

قدرت نظامی

نیروهای نظامی معمولاً یکی از دو رویکرد عمده تاکتیکی و راهبردی را در پیش می‌گیرند. نیروی نظامی تاکتیکی، نیرویی است که در زمان درگیری نظامی و تخصص، با اجرای عملیات و تاکتیک‌های مختلف نظامی و در منطقه نبرد، سعی در غلبه بر دشمن و دستیابی به اهداف نظامی دارد اما نیروی نظامی راهبردی، نیرویی است که حتی در زمان صلح و بدون درگیری نظامی با کشور تهدید کننده منافع ملی، سعی در اشاعه و گسترش تسلط خود بر وی و رفع هرگونه تهدیدی در این خصوص دارد. جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های بحری، نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آن را از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی در فعالیت‌های نظامی برخوردار نماید. ایران از طریق این عرصه آبی می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود و از حوضچه خلیج فارس خود را بیرون بکشد. چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند. ولی دریای عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران دارا می‌باشند. برگزاری رزمایش دریایی قوای نظامی ایران در آذرماه ۸۴ که اولین رزمایش دریایی ایران در خارج از آب‌های خلیج فارس است می‌تواند مقدمه‌ای برای این امر باشد. همچنین وجود پایگاه هوایی

چابهار و توسعه آن می تواند قدرت نظارتی و کنترلی ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش می دهد (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۵-۱).

ضرورت کاربرد سامانه های موشکی-دفاعی در سواحل جنوب شرق کشور
نظر به توان بومی ایران در تولید موشک ها می توان به موارد زیر در خصوص ضرورت استفاده و استقرار آنها اشاره نمود:

۱. مسئله دفاع از کشور، امنیت و اقتدار جمهوری اسلامی ایران با توجه به تنوع همسایگان، مرزهای خشکی و دریایی طولانی و متنوع و نیز حضور نیروهای خارجی در منطقه؛
۲. تراکم کم جمعیتی در بخش هایی از سواحل جنوب شرق کشور؛
۳. وجود تأسیسات عظیم و دفاعی کشور و نقش ارزشمند فعالیت ها و صنایع نظامی و موشکی در بهبود مناطق توسعه نیافته،
۴. حمایت از کشورهای همسایه؛
۵. احتمال گسترش فعالیت دزدان دریایی در دریای عمان
۶. تأمین امنیت منطقه و نیز جلوگیری از حملات احتمالی کشورهای فرامنطقه ای مستقر در خلیج فارس و دریای عمان.

شکل ۲، برخی از موشک های دفاعی که به صورت بومی ساخته شده اند را نشان می دهد. این سامانه های دفاعی به راحتی از هر نقطه ای قابل شلیک هستند و علاوه بر سرعت بالایی که دارند از دقت بسیار زیادی نیز برخوردارند. به دلیل استفاده از تکنولوژی بومی در ساخت این نوع از موشک ها، عملکرد و مهندسی آنها بطور کامل برای دشمن روشن نبوده و به همین منظور، کشورهای غیر دوست از ساخت این تجهیزات و سلاح های دفاعی هراس دارند.

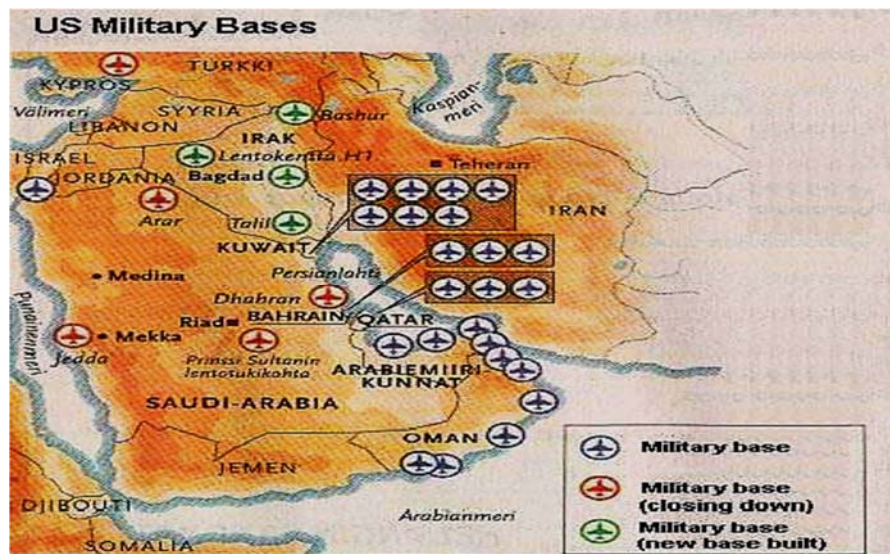
شکل ۲- انواع سامانه های موشکی (دفاعی) کوتاه برد بومی ساخت ایران

تهدیدات خارجی

از جمله تهدیدات خارجی می توان به استقرار ناوها و برپایی پایگاه های نظامی در پیرامون کشور اشاره نمود که هر زمان قابلیت ایجاد تنش دارند. از جمله این پایگاه ها در سواحل جنوبی ایران می توان به حضور نیروها و پایگاه های امریکایی حاضر در منطقه اشاره نمود (شکل های ۳ و ۴).

شکل ۳- نیروهای نظامی آمریکا در کشورهای منطقه خلیج فارس
<http://persiangulfstudies.com>

شکل ۴- پایگاه های نظامی آمریکا در خاورمیانه
<http://persiangulfstudies.com>

وجود دزدان دریایی در دریای عمان

خلیج فارس و دریای عمان جزو مناطق هفت دریا محسوب می‌شوند، که از جمله نقاط استراتژیک و مهم دنیا به شمار می‌آیند. حملات دزدان دریایی در طول چند سال اخیر به نواحی خلیج فارس نیز گسترش یافته است (Sterio, 2010). شکل ۵ فعالیت دزدان دریایی در دریای عمان را نشان می‌دهد.

شکل ۵- فعالیت دزدان دریایی در دریای عمان (Report of the Atlantic, 2012)

دزدی دریایی با خود پدیده‌های مخرب دیگری نیز به بار خواهد آورد، مانند: یورش‌ها و تهاجمات ساحلی (که با دارا بودن سلاح‌های جنگی می‌توانند با گسترش فعالیت خود برای امنیت کشورهای ساحلی خطر محسوب شوند و به برخی کشورها حمله کنند (Moller, 2008).

نقش سواحل جنوب شرق در تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

براساس نظریات ژئوپلیسیک‌های بزرگی نظیر آلفرد ماهان و اسپایکمن دسترسی به سواحل و تسلط بر آبراه‌های دریایی و تنگه‌های مهم و استراتژیک از شاخص‌های اصلی قدرت در سطح منطقه‌ای و جهانی است و هر کشوری که دارای چنین امتیازاتی باشد می‌تواند نسبت به دیگر بازیگران عرصه نظام بین‌الملل نقش برتری را ایفا نماید، همچنین به منزله دالانی به سمت جهان خارج است که شرط لازم برای رسیدن و کسب قدرت منطقه‌ای و جهانی محسوب می‌شود. لذا کشورهایی که در پی دستیابی به قدرت جهانی و ارتقاء جایگاه باشند تسلط بر دریا و در اختیار گرفتن سواحل را جزء هدف‌های بنیادی و قابل تعقیب خود تعریف می‌نمایند و از هیچ اهرمی برای رسیدن به اهداف دور و نزدیک فروگذار نخواهند کرد. جمهوری اسلامی ایران از معدود کشورهای دنیاست که توانمند دارای ویژگی‌هایی ژئواستراتژیک، ژئوآنونومیکی و ژئوپلیتیکی بوده که وجه مشترک و بارز آن داشتن سواحل است، کما اینکه دارا بودن این خصایص ایران را به پل ارتباطی بین شرق و غرب تبدیل کرده است. سواحل ۲۰۰۰ کیلومتری جنوب نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در تأمین امنیت ملی کشور دارد، از این جهت که داشتن موقعیت استراتژیک و سواحل طولانی هم می‌تواند فرصت‌ساز باشد تا با بهره‌گیری از این فرصت‌ها کشور را در مسیر امنیت، توسعه و رفاه قرارداد و هم کارکرد تهدیدزایی داشته

باشد و امنیت، تمامیت ارضی کشور را با مخاطره و آسیب پذیری مواجه نماید. دیگر کار ویژه های سواحل و پراکنش واحدهای حیاتی، اقتصادی و تولیدی نظیر نیروگاه هسته‌ای بوشهر، منطقه انرژی عسلویه و بنادر اصلی در سواحل جنوب، نقش آفرینی مضاعفی را در معادلات تأمین امنیت ملی و تمامیت ارضی کشور به خود اختصاص داده است (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۳-۴).

۴- روش تحقیق

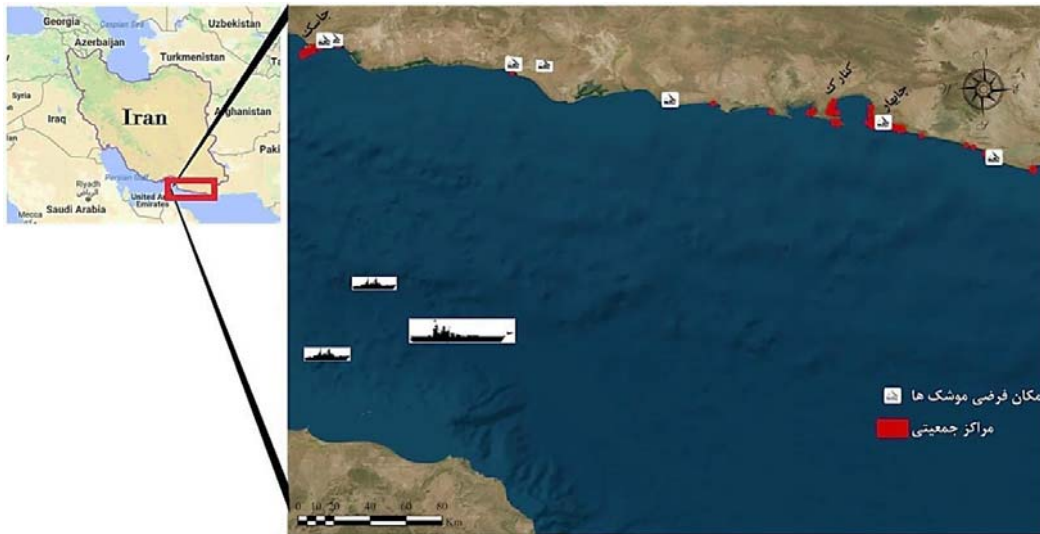
روش تحقیق در پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می باشد، که اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش اسنادی-کتابخانه‌ای و با مراجعه به کتب، مقالات، سایت‌ها و خبرگزاری‌های معتبر بدست آمده است. همچنین برای تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای ArcGIS و از مدل‌هایی نظیر (Viewshed، Distance، Buffer و...) و نیز Google Earth استفاده شده است. همچنین لازم به ذکر است که تحقیق حاضر، براساس فرضیات و با استفاده از منابع غیررسمی نظیر خبرگزاری‌ها و... انجام گرفته است.

۵- منطقه مورد مطالعه

منطقه ساحلی جنوب ایران به طول تقریبی ۱۴۸۰ کیلومتر و در مجاورت دریای عمان و خلیج فارس قرار دارد. دریای عمان در جنوب شرق ایران ادامه اقیانوس هند به شمار می‌رود که از شمال به سواحل ایران و از جنوب به کشور عمان محدود و از جنوب مدار رأس‌السرطان می‌گذرد. عرض آن حدود ۳۲۰ کیلومتر و طول آن حدود ۵۶۰ کیلومتر است (علمداری، ۱۳۹۱). این مناطق عموماً کم عرض و باریک بوده، اما سواحل و بنادر آن به دلیل موقعیت ژئوپولتیکی جنوب شرقی ایران و همجواری با کشورهای افغانستان و پاکستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی به آب‌های آزاد جهان برای کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان دارای جایگاه ویژه‌ای، برای گسترش مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشند. بندرهای ایران در دریای عمان شامل جاسک، چابهار و کنارک است. که به عنوان بنادر آب‌های آزاد شناخته می‌شوند (زرقانی، ۱۳۹۱: ۱).

جنوب شرق کشور به لحاظ ظرفیت‌های اقتصادی دارای سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. ۶۰۰ کیلومتر مرز آبی سواحل مکران (برخورد از بنداری همچون چابهار، کنارک و جاسک) و تسلط این منطقه بر یکی از مهمترین و استراتژیک‌ترین راه‌های آبی جهان، همجواری با دو کشور افغانستان و پاکستان و نزدیکی به جمهوری‌های محصور ضلع شمال شرقی ایران، ویژگی خاصی به این منطقه بخشیده است (عبدالهی، ۱۳۹۱: ۲). دریای عمان جزء حوزه استراتژیک اقیانوس هند و یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان است و گذرگاهی با اهمیت به سمت خاورمیانه، جنوب شرق آسیا، شبه قاره، سراسر آسیای جنوبی و جنوب شرقی می‌باشد (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۱: ۱۳-۱۲). باتوجه به اینکه استان سیستان و بلوچستان در مسیر دو کریدور از سه کریدور ترانزیتی بزرگ دنیا قرار دارد، موجب میشود تا این منطقه به عنوان محور ترانزیتی طرح توسعه جنوب شرق نامیده شود (شریفی کیا، ۱۳۸۹: ۸-۶). مرزهای خشکی جنوب شرقی ایران، به اعتبار تهاجمات تاریخی، امن-ترین قلمرو برای ایران محسوب می‌شود. درحقیقت این مرزها دریچه اطمینان ایران در قبال تهاجمات شمال

غربی است. همچنین این مرزها با همین اعتبار برای پاکستان نیز امن‌ترین مرز محسوب می‌شود (کریمی‌پور، ۱۳۸۱: ۳۶). لذا از آنجایی که امنیت، زیربنای توسعه و رشد در زمینه مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و... است، سواحل مکران، بالقوه مهم‌ترین عامل توسعه امنیت پایدار هستند (عبدالهی، ۱۳۹۱: ۲).

شکل ۶- منطقه مورد مطالعه

۶- یافته‌های تحقیق

در جهان نقاط خاصی وجود دارد که تسلط بر آنها به طور ویژه ای موجب افزایش قدرت و ثروت یک کشور می‌شوند. بدون تردید یکی از متغیرهای مؤثر در شکل‌گیری خط مشی سیاست خارجی و همچنین مباحث استراتژیک و سیاست دفاعی هر کشور، محیط منطقه‌ای و ابعاد مختلف آن است اگرچه امروزه منافع ملی کشورها مهم‌ترین معیار برای تصمیم‌گیری سیاسی است، اما باید در نظر داشت که منافع ملی واقع بینانه در ارتباط با ظرفیت و اقدام دولت‌ها تعریف می‌شود. سواحل جنوب و جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های مجری نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آن را از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی در فعالیت‌های نظامی برخوردار نماید. ایران از طریق عرصه آبی عمان می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود و از حوضچه خلیج فارس خود را بیرون بکشد چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی راهبردی را فراهم نمی‌کند ولی دریای عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران فراهم می‌کنند.

میدان و شعاع دید موشک‌های کوتاه برد ایران

عوامل مؤثر در راستای تأمین امنیت مناطق ساحلی، عبارتند از:

- ❖ میزان نزدیکی مراکز امنیتی (مبدأ) به نوار ساحلی
- ❖ کوتاهترین فاصله دسترسی مناطق ساحلی به نزدیکترین مراکز امنیتی

❖ کوتاهترین زمان دسترسی (هادی پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۲).

لذا بر همین اساس به طور فرضی موقعیت قرارگیری سامانه های موشکی در نزدیکترین ارتفاع بیش از ۱۰۰ متر به دریا در نظر گرفته شده است. همانطور که در شکل ۷ نیز مشاهده می شود، با استقرار ۷ سامانه موشکی در ارتفاع ۱۰۰ متر به بالا و در نزدیکترین نقطه به دریا و با برد ۳۰۰ کیلومتر، کل دریای عمان و نیز تنگه هرمز در تیررس موشک های کوتاه برد ایران قرار می گیرد که این امر می تواند یک تهدید جدی برای حضور ناوگان ها و هواپیماهای کشورهای فرامنطقه ای در منطقه تلقی شود. همچنین این وسعت از منطقه که تحت پوشش موشک های کوتاه برد ایران قرار دارد باعث می شود تا مانع از تحرکات احتمالی کشورهای همسایه علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران شود.

شکل ۷- شعاع دید سامانه های موشکی کوتاه برد در نزدیکترین نقاط ارتفاعی ۱۰۰ متر و بیشتر نسبت به دریا

شکل ۸ مناطقی را نشان می دهد که موشک های کوتاه برد (برد ۲۱ کیلومتر) می توانند هدف را رهگیری و منهدم نمایند که به طور فرضی تعداد ۷ سامانه موشکی و دفاعی در ارتفاع بیشتر از ۱۰۰ متر و در نزدیکترین نقطه به دریا و در مکان های مهم و حیاتی استقرار یافته اند. همانطور که در جدول ۱ نیز مشاهده می شود تعداد ۱۸ نوع از موشک های کوتاه برد که بطور بومی توسط ایران ساخته شده اند، نظیر: صاعقه، رعد، طوفان و... می توانند تا برد ۲۱ کیلومتری شلیک شوند. برد این نوع موشک ها زیاد نیست اما دارای سرعتی زیاد هستند و با کمترین ضریب خطا و بصورت نقطه زن می توانند هدف را مورد اصابت قرار دهند. این نوع از موشک ها برای جلوگیری از حمله احتمالی شناورهای سریع دشمن بسیار مناسب است و می توانند قبل از رسیدن دشمن به ساحل به طور کامل و سریع دشمن را در دریا زمینگیر نماید.

جدول ۱- انواع موشک های کوتاه برد (برد ۲۱ کیلومتر)

ردیف	نام موشک	ردیف	نام موشک	ردیف	نام موشک
۱	صاعقه ۱	۷	طوفان ۲	۱۳	شفق
۲	صاعقه ۲	۸	میثاق	۱۴	توسن
۳	رعد ۱	۹	دهلاویه	۱۵	تندر
۴	رعد ۲	۱۰	حاصب	۱۶	کوثر
۵	رعد T	۱۱	فلق ۱	۱۷	آرش استاندارد ۱
۶	طوفان ۱	۱۲	فلق ۲	۱۸	آرش بُرد کوتاه

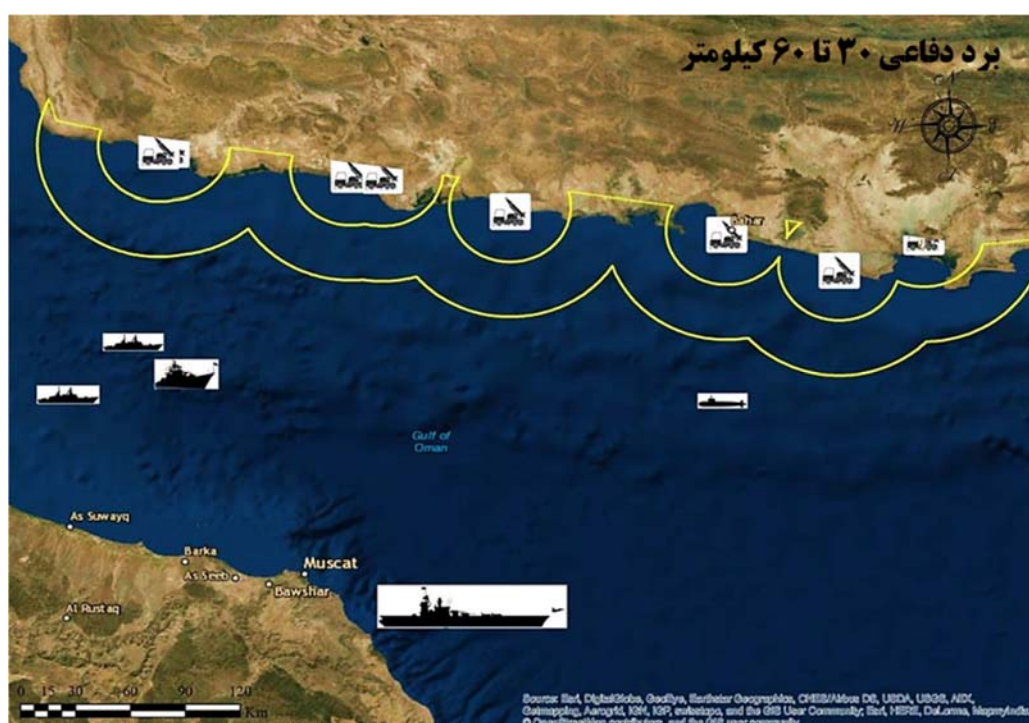

شکل ۸- برد دفاعی موشک های بومی ایران ۲۱ کیلومتر
منبع: (نگارندگان)

جدول ۲، انواع موشک ها با برد ۳۰ تا ۶۰ کیلومتر را نشان می دهد. یکی از ویژگی های مهم این موشک ها بومی بودن آنهاست ، از این موشک ها برای نابودی انواع شناورهای سطحی و زیرسطحی می توان استفاده کرد. شکل ۹، مناطقی را که تحت نفوذ این نوع از موشک ها با برد ۳۰ تا ۶۰ کیلومتر است را نشان می دهد.

جدول ۲- انواع موشک های کوتاه برد (برد ۳۰-۶۰ کیلومتر)

ردیف	نام موشک
۱	آرش ۲
۲	نصر ۱
۳	آرش بُرد بلند (۴)
۴	شلمچه
۵	فجر ۳
۶	عقب
۷	صیاد ۱

شکل ۹- برد دفاعی موشک های بومی ایران ۳۰-۶۰ کیلومتر

منبع: نگارندگان)

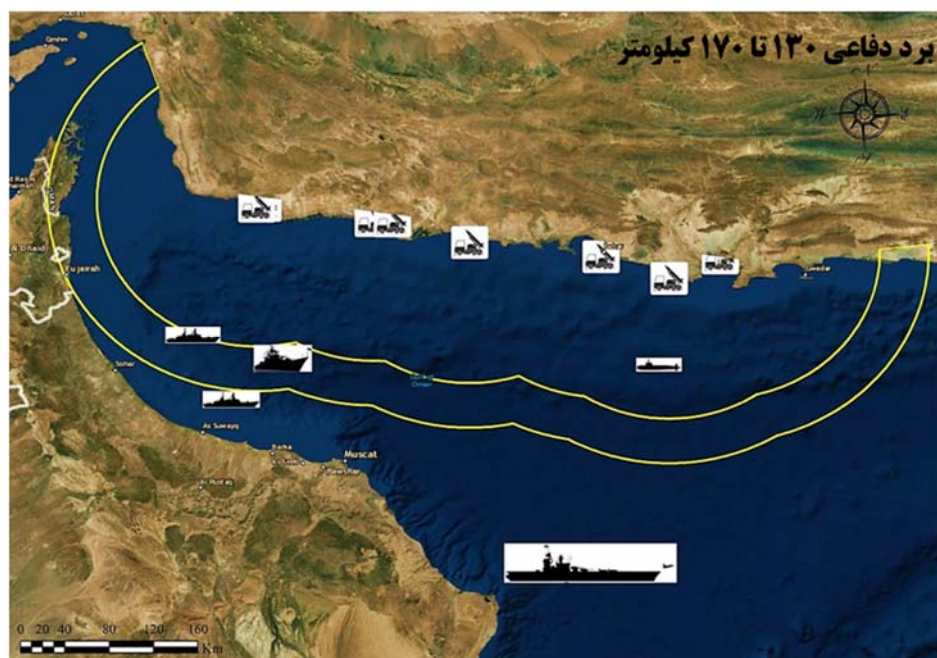
از انواع موشک های کوتاه برد با برد ۱۳۰ تا ۱۷۰ کیلومتر می توان زلزال ۱، تندر ۶۹ و نور را نام برد (جدول ۳).

همانطور که در شکل ۱۰، نیز مشاهده می شود این موشک ها با بردی که دارند می توانند ناوگان های دریایی و ناوهای هواپیمابر کشورهای فرامنطقه ای نظیر ناوهای امریکایی، انگلیسی و... را مورد اصابت قرار دهند. حتی با این برد قسمتی هایی از کشورهای حوزه خلیج فارس نظیر کشور عمان در تیررس این نوع از موشک ها قرار می گیرند. همچنین کشور ایران می تواند در بعضی مواقع بحرانی نظیر حمله دزدان دریایی و یا

کشورهای مخاصم علاوه بر تأمین امنیت ملی خود از همسایگان خود نظیر کشورهای پاکستان، عمان و... نیز دفاع کند.

جدول ۳- انواع موشک های کوتاه برد (برد ۱۳۰ - ۱۷۰ کیلومتر)

ردیف	نام موشک
۱	زلزال ۱
۲	تندر ۶۹
۳	نور

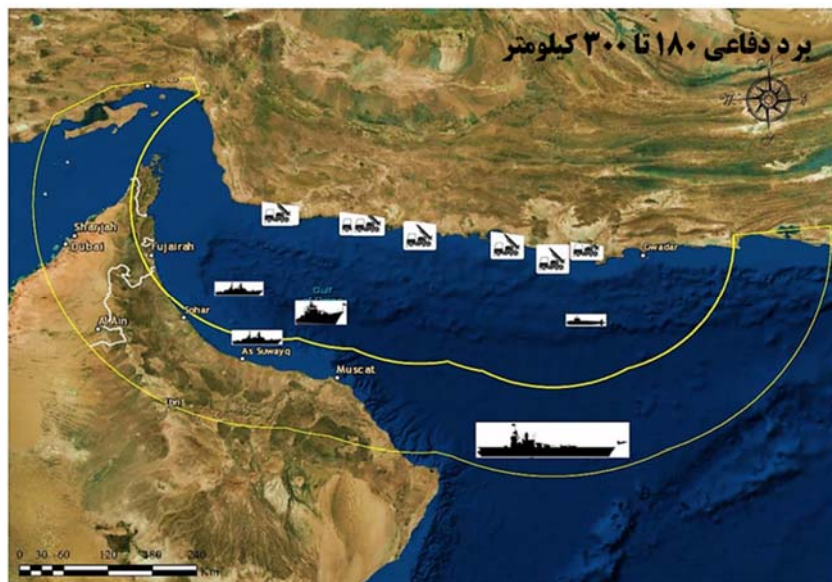
شکل ۱۰- برد دفاعی موشک های بومی ایران ۱۳۰ - ۱۷۰ کیلومتر
منبع: (نگارندگان)

همانطور که در جدول شماره ۴ نیز مشاهده می شود، موشک های فجر ۵، زلزال ۲ و خلیج فارس دارای برد ۱۸۰ تا ۳۰۰ کیلومتری هستند (جدول ۴)، که این موشک ها می توانند دریای عمان و نیز کشورهای همسایه را تحت پوشش خود قرار دهند. وجود این سامانه های دفاعی کمک می کند تا ایران بتواند هرگونه تهدیدی علیه امنیت ملی را چه از طریق ناوها و ناوگان های دریایی کشورهای فرامنطقه ای نظیر کشور امریکا، انگلیس و... و همچنین پایگاه های امریکا در کشورهای منطقه صورت بگیرد دفع نماید. شکل ۱۱، برد موشک های دفاعی را تا ۳۰۰ کیلومتری نشان می دهد. همانطور که مشاهده می شود این نوع از موشک های کوتاه برد

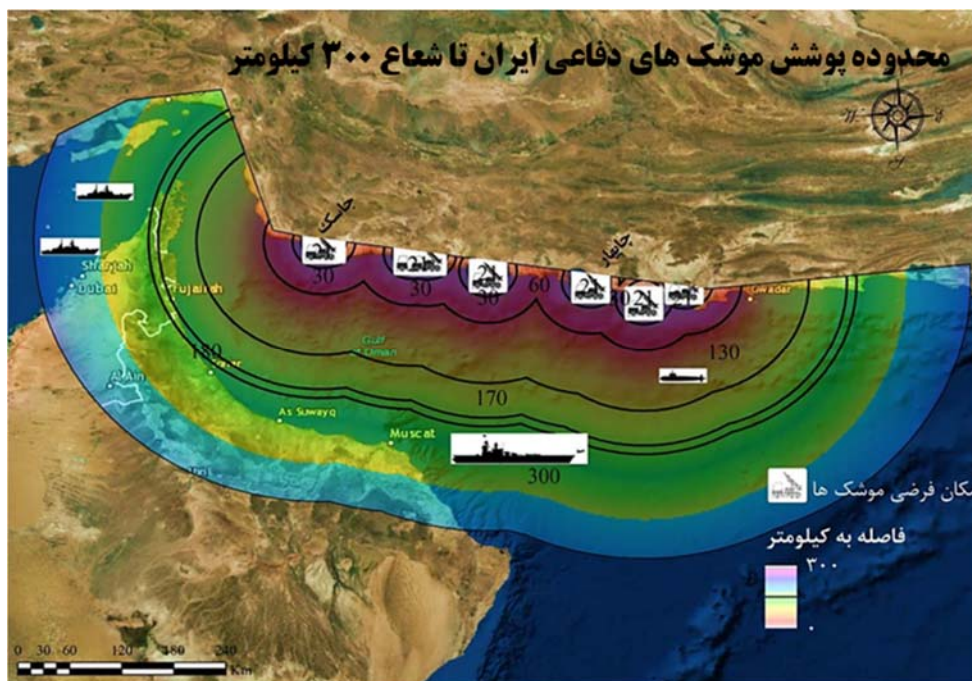
کشورهای امارات، عمان و پاکستان را تحت پوشش خود دارند که این باعث می شود تا در زمان وقوع خطر دزدان دریایی (که دارای سلاح‌های و تجهیزات سنگین و نیمه سنگین هستند)، وقوع جنگ از طرق برخی کشورهای همسایه و نیز ناوها و پایگاه های امریکا و کشورهای غربی حاضر در منطقه، کشور ایران بتواند از خود در برابر حملات دشمن دفاع نماید.

جدول ۴- انواع موشک های کوتاه برد (برد ۱۸۰ - ۳۰۰ کیلومتر)

ردیف	نام موشک
۱	فجر ۵ (دومرحله ای)
۲	زلزال ۲
۳	خلیج فارس

شکل ۱۱- برد دفاعی موشک های بومی ایران ۱۸۰- ۳۰۰ کیلومتر
منبع: نگارندگان)

شکل ۱۲- برد دفاعی موشک های بومی ایران (۲۱- ۳۰۰ کیلومتر)

۷- نتیجه گیری

از دیرباز امنیت یک امر مهم برای انسان تلقی می‌شد و چون هنوز سرزمین (کشور)، دولت و ملت شکل نگرفته بود و معنایی نداشت، امنیت تنها در معنای امنیت شخصی و دفاع از خود در برابر حملات حیوانات و... معنا و مفهوم پیدا می‌کرد. اما بعد از شکلگیری کشورها و ملت‌ها، امنیت معنا و مفهوم تازه‌ای پیدا کرده و شکل کلی‌تری یافته است که از آن به عنوان امنیت ملی یاد می‌شود. کشور ایران در موقعیت سوق الجیشی و حساس در منطقه و جهان قرار دارد، که در این میان مناطق جنوب شرق کشور به لحاظ دارا بودن موقعیت ژئوپلیتیکی و همچنین کلید اقتصاد آسیا به دیگر قاره‌های جهان به عنوان امن‌ترین نقطه دریایی کشور از موقعیت خاصی برخوردار است. از سوی دیگر نظر به اینکه ناوگان‌های دریایی و هواپیماهای کشورهای فرامنطقه‌ای مانند آمریکا، انگلیس، فرانسه و... در خلیج فارس و دریای عمان استقرار دارند بر لزوم پاسداری و تأمین امنیت این مناطق افزوده می‌شود. لذا بر همین اساس تحقیق حاضر به نقش استقرار سامانه‌های دفاع موشکی در جنوب شرق کشور و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران پرداخته است. ابتدا برای استقرار سامانه‌های موشکی در جنوب شرق کشور، به طور فرضی نزدیک‌ترین مناطق با ارتفاع بیش از ۱۰۰ متر نسبت به دریا انتخاب شد. که تعداد ۷ سامانه موشکی به صورت فرضی در مناطق حساس مستقر شدند. با استقرار این ۷ سامانه موشکی کل دریای عمان و تنگه هرمز در میدان دید و در تیررس موشک‌های کوتاه برد دفاعی تا برد ۳۰۰ کیلومتری قرار می‌گیرد.

مراجع

- ۱- اعظمی، هادی و طیبه فرشته منش (۱۳۹۱)، «نیروی دریایی راهبردی و توسعه سواحل مکران»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲- براریان، عسگری و مرتضی درواری (۱۳۹۱)، «دلایل وجود پایگاه نظامی در دریای مکران».
- ۳- جهانی راد، حجت الله (۱۳۹۱)، «نقش نیروی دریایی راهبردی در تامین امنیت مرز های دریای عمان»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۴- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۴)، «اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک»، مشهد: انتشارات پاپلی.
- ۵- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، «اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک»، مشهد: انتشارات پاپلی.
- ۶- زرقانی، هادی و معصومه قلی زاده (۱۳۹۱)، «بررسی و تحلیل نقش و جایگاه استراتژیک سواحل مکران» اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۷- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۷۱)، «طرح مطالعات راهبردی منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار»، جلد ۳، رهیافت‌های نهایی.
- ۸- شریفی کیا، محمد (۱۳۸۹)، «موقعیت ترانزیتی و ژئوپلیتیکی سیستان و بلوچستان و استراتژی‌های نوین اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس»، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام.
- ۹- شیخ زاده، رجبعلی؛ علیرضا نورا؛ سهیلا سلیمی و امین مهاجر شیخی (۱۳۹۱)، «نیروی دریایی راهبردی و توسعه سواحل مکران»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۰- صفوی، سید یحیی (۱۳۷۹)، «سخنرانی در همایش جغرافیا، کاربردهای دفاعی، امنیتی»، مجموعه مقالات، محمد باقر چوخاچیزاده مقدم و دیگران، دانشگاه امام حسین (ع).
- ۱۱- طحانی، غلامرضا و مجید فراست (۱۳۹۱)، «توسعه سواحلی مکران، اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۲- عبدالهی، علی (۱۳۹۱)، «نقش سواحل مکران در امنیت منطقه و امنیت کشور و راهکارهای استفاده بهینه از این سواحل»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۳- علمداری، احسان (۱۳۹۱)، «چابهار و راهبرد امنیت دریای عمان».
- ۱۴- کریمی پور، یدالله (۱۳۸۱)، «تحلیل ژئوپلیتیکی نواحی بحرانی سیستان و بلوچستان»، دانشنامه دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۵- لیسپت، سیمور مارتین (۱۳۸۳)، «دایره المعارف و دموکراسی»، ترجمه نورالله مرادی و همکاران، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- ۱۶- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۶)، «جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی»، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۷- محرابی، علیرضا؛ علی اصولی؛ رامین نوشاددل؛ سید مصطفی پورقاسم و آیه شعبانی (۱۳۹۲)، «تبیین رابطه امنیت ملی و پدافند غیرعامل با تأکید بر منابع انرژی»، ششمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران پدافند غیر عامل.
- ۱۸- هادی پور، مهرداد؛ شراره پورابراهیم و سید احمد خسروی (۱۳۹۱)، «کاربرد GIS در برنامه ریزی حمل و نقل برای تامین امنیت در شهرهای ساحلی مکران (مطالعه موردی: چابهار)»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.

۱۹- وفایی زاده، محمدرضا (۱۳۷۱)، «بررسی عوامل مؤثر در برنامه ریزی استراتژیک در صنایع دریایی ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد.

20- <http://persiangulfstudies.com>.

21- Moller, B (2008). Piracy, Maritime Terrorism and Naval Strategy. Preliminary Version, 16 November 2008.

22- Report of the Atlantic Council Counter-Piracy Task Force (2012). Management the Global Response to Maritime Piracy. Atlantic Council, Washington, DC 20005, October 2012.

23- Sterio, M (2010). The Somali Piracy Problem: a Global Puzzle Necessitating a Global solution.